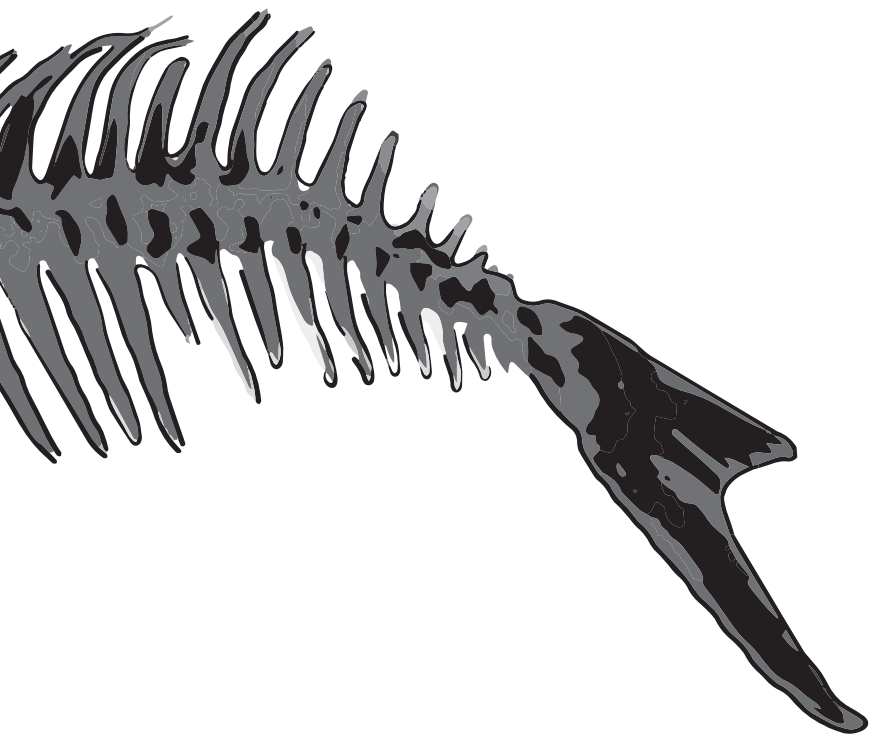

JÓN KALMAN STEFÁNSSON

**A mindenséghez
mérhető**

Fordította: Patat Bence

Jón Kalman Stefánsson

A

M I N D E N

S É G H E Z

M É R H E T Ő

családtörténet

TYPOTEX

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Az Európai Bizottság támogatást nyújtott ennek a projektnek a költségeihez. Ez a kiadvány a szerző nézeteit tükrözi, és az Európai Bizottság nem tehető felelőssé az abban foglaltak bármilyen felhasználásáért.

A könyv megjelenését az Izlandi
Irodalmi Központ támogatta.

Eitthvad á stærð við alheiminn

Copyright © Jón Kalman Stefánsson, 2015

Published by agreement with Copenhagen Literary Agency ApS, Copenhagen.

Hungarian translation © Patat Bence, 2020

Hungarian edition © Typotex, Budapest, 2020

Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

TYPOTEX VILÁGIRODALOM

ISSN 2064-2989

ISBN 978 963 493 111 9

Kedves Olvasó!

Köszönjük, hogy kínálatunkból választott olvasnivalót!

Újabb kiadványainkról, akcióinkról a www.typotex.hu

és a [facebook.com/typotexkiado](https://www.facebook.com/typotexkiado) oldalakon értesülhet.

Typotex Kiadó

Alapította Votisky Zsuzsa, 1989

A kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: Németh Kinga

Főszerkesztő: Horváth Balázs

A borítót tervezte és a kötetet gondozta: Kiss Barnabás

Készült a Multiszolg Bt. nyomdájában

Felelős vezető: Kajtor Bálint

A sajátos
izlandi karakterek kiejtése

Á, á – áu

Au, au – öj

Ð, ð – a magyarban nem létező, az angol „the” névelő
első hangjának megfelelő foghang

É, é – jé

Ó, ó – ou

U, u – ü

Ý, ý – í

Þ, þ – a magyarban nem létező, az angol „think” szó
első hangjának megfelelő foghang

Æ, æ – áj

Prológus

Egyvalamit tisztázzunk, mielőtt folytatnánk, mielőtt messzebbre és mélyebbre hatolnánk abba, amit nem értünk, amivel nem tudunk mit kezdeni, de amire vágyunk, amitől tartunk, és amit hiányolunk; tisztázzuk, hogy legyen valami fogódzónk: Keflavíkban vagyunk. Ebben a különös, isten háta mögötti városban a néhány ezer lakosával, az üres kikötőjével, a munkanélküliséggel, az autókereskedésekkel, a hamburgeres furgonokkal, ahol annyira lapos a táj, hogy a levegőből dermedt tengerhez hasonlít. Nyugodt reggeleken azonban a nap úgy kel fel, mint egy néma vulkánkitörés. Látjuk, ahogy a távoli hegyek mögött kigyullad a tüze, mintha valami titáni tűnne fel a mélyből, egy erő, amely felemeli az eget, és átalakít mindent; látjuk, hogy az éjszaka sötétje kitér előle. Aztán felkel a nap. Először úgy, mint egy vulkánkitörés, amely letörli az ég csillagait, ezeket a jámbor kuttyákat, aztán méltóságteljesen a vulkáni Reykjanes-félsziget fölé hág. Lassan emelkedik, mi pedig élünk.

Keflavík

– ma –

*Lassan mozgásba lendül a sors,
a hó pedig csak hull Keflavík kihalt
utcáira, a munkanélküliségre
és a hirdetőtáblákra*

Arival közös nagy-nagynénénk nem igazán hitt a régi szokásokban, amely szókapcsolat vélhetőleg csak udvarias kifejezés a babonára és az ostobaságra, kivéve, amikor épp ellenkezőleg, valamiféle bölcsességet jelent, amely életben tartott bennünket ebben a nehéz országban, ezen a nagy, magányos szigeten. Nagynénénkhez ritkán volt könyörületes az élet, az emberek és a sors. Életében egyetlenegy verset költött: a lányáról, Láráról szólt, akit súlyos betegség vitt el mindössze nyolcévesen. Egy darabig úgy tűnt, fiatal kora ellenére tisztában van azzal, hogy mi vár rá, mivel hihetetlenül erősen és bátran viselkedett, de végül összeomlott, és felriadva szendergéséből, tágra nyílt szemekkel megragadta az anyja karját, és ijedten kérdezte: anya, szerinted a halál fájdalmas? Anya, ott egyedül leszek? És a nagynénénk, akit mindenki csak Lillának szólított, mosolyogva felelte: nem, drágám, mi mindig együtt maradunk, soha nem hagylak el. Neheze égett hazudni, nemkülönben mosolyogni és megőrizni ezt a mosolyt, hogy a lánya az élete utolsó óráiban valami szépet lásson, és emiatt elhiggye, hogy a halál csupán oldallépés, pillanatnyi habozás a boldogság előtt, és ne rémüljön meg attól, hogy a halál valójában egy gonosz torzszülött, aki a falu fölé emelkedő, sötét hegyen lakik. Lillának sikerült megőriznie a mosolyát, de nem tudta visszatartani a szürke szeméből kicsorduló könnyeit. Magához ölelte

Lárát, és érezte, ahogy kialszik ez a fiatal élet; szorította őt a szeretet minden erejével, ami mérhetetlen és sokkal ősbibb, mint az a hétszáz éves lávamező, amelyre grindavíki házuk ablakából kilátott. Szorosan ölelte, de a halál sokkal erősebben húzta a lányát a másik irányba; végül mindent magához ránt: virágokat és naprendszeret ugyanúgy, mint koldusokat és elnököket. Lilla érezte ezt, érezte, hogy a szeretet, a könnyek, a kétségbeesés mind hiábavaló, hogy a halál közelségében nem létezik igazság, csak vég, és ekkor költötte a verset; nem tudta megállni, feltartóztathatatlan erő kényszerítette erre, miközben azt a csont-bőr, nyolcéves testet szorította, amelyért már rég felkínálta cserébe a saját életét, boldogságát, egészségét, emlékeit, mindent, de hiába. Semmi sem segített, és Lilla csak annyit tudott tenni, annyit tudott felajánlani a lányának, hogy a karjai között tartotta, miközben potyogtak a könnyei, meg egymás után mormolta az imákat, amelyek annyira őszinték és tiszták voltak, hogy érthetetlen, miért nem történt semmi; nem értek semmit, talán nincs is igazság ezen a világon, egy fikarcnyi, egy szemernyi sincs. És akkor – talán éppen ezért – költötte azt a verset a lányáról. Hogy létezett ez a nyolcéves kislány, göndör, szőke hajú, fényes homlokú, világoskék szemű, mulatságosan fitos orrú, akinek a nevetése eltörölte a világ gonoszságát, egy sötét kővé zsugorította, amit már bárki képes elhajítani.

Lilla öccse költő volt, a nővére is, Lilla viszont soha nem írt egyetlen verset sem (ahogy a bátyja, Arival közös nagyapánk sem), egyetlen szót sem, csak ott, akkor, amikor minden összeomlott. Egy vers, két versszak, és meghalt a világ.

Egy évvel később elhagyta a férje. Úgy tűnt, Lilla nem akar tovább élni, nem akar több gyereket szülni, és nem akarja magához engedni a férjét, akinek a jelenlétét is alig bírta elviselni, pláne az érintését. A férje elvakult gyásszal vádolta, így fogalmazott: *elvakult gyász*. Tudhattam volna, mondta dühösen, szinte köpködvé e szavakat, többször

is óva intettek a családotól, mind gyökértelen, fanatikus, megbízhatatlan és ideggyenge művészek vagytok. Én tovább akarok élni! Ez talán bűn vagy árlás? Szó szerint megölsz a gyászoddal!

Majd jókora öklével az asztalra csapott, de a szeme csillogott, mint ha a könnyeivel küszködne. Később tehetős, országszerte ismert hájtulajdonos lett belőle, a *Grindavík történetében* is említik – Lilláról viszont egy szó sem esik; így megy ez: a jólétre emlékszünk, a gyászra nem. Lilla visszaköltözött Reykjavíkba. Egyetlen bőröndben elért az egész élete: egy váltás ruha, négy könyv, egy tubákosszelence, az apjáié, aki a Lilla konfirmációja előtti napon halt meg – hullarészegen beleesett a reykjavíki kikötő vizébe, majd nevetgélve kapálózott a hideg tengerben; az ivócimborái is csak vihogtak, mivel Lilla apja, Ari és az én dédapám úgy nézett ki a tengerben, mint egy ijedt medúza vagy egy szerencsétlen hal, és csak jóval később halászták ki, annyira későn, hogy megbetegedett, tüdőgyulladást kapott, és belehalt. Semmi más nincs a bőröndjében: egy váltás ruha, négy könyv, a tubákosszelence, egy fénykép Láráról, meg a kislány két ruhácskája, a babája, négy rajza és a vers, amit Lilla később majd legépel és a fénykép alá ragaszt. No meg az önmarcangolás amiatt, hogy cserben hagyta Lárát azzal, hogy él tovább, ahelyett, hogy vele együtt ő is meghalt volna.

Mindig a fényképet és a verset akasztotta ki először a falra, valahányszor új otthonba, új alagsori lakásba, új tetőtéri lakásba, új szobába költözött, és erre igencsak gyakran került sor: a bő negyven év alatt huszonhatszor költözködött. Mintha menekült volna, két évnél többet soha nem töltött egy helyen, és költözéskor mindig első dolga volt kiakasztani a falra a képet, ami a grindavíki ház falánál készült a hétéves, mosolygós kislányról, még abban az időben, amikor sütött a nap. A kép a kis zöld kanapé fölött lógott, aláragasztva a vers, körülötte a négy rajz. Egy idő után már csak ez a fénykép és ez a vers emlékeztette arra, hogy volt egy lánya, aki valaha ezen a világon járt. Arival korán megtanultuk ezt a verset, teljesen önszántunkból, sőt

nem is gondolkodtunk rajta; annyiszor ültünk a kanapéval szemben lévő székeken, forró kakaót kortyolgatva, süteményt majszolva, élvezve Lilla kedvességét, hogy valahogy belénk ivódott. Mikor Lilla, már idősen és betegen megtudta, egyszerűen képtelen volt uralkodni magán; ezt a megfontolt embert elfogta a remegés, majd elkezdett előre-hátra dülöngélni, hogy megnyugtassa magát, de aztán kitört belőle a sírás, és teljesen kiszolgáltatottá vált, mintha ez a vers lenne az egyetlen, ami megakadályozza, hogy a lánya feledésbe merüljön. És mindaddig, amíg a vers megmarad a világban, és valaki ismeri, nem érheti baj Lárát a túlvilágon. Valaki vigyáz rá, még ha a sötétség rémségekkel is teli – ez a vers egyfajta üzenet, amely átjut az élet és halál közötti meghatározhatatlan mezsgyén, elér a nyolcéves lányhoz, aki az édesanyját várja, elér az értelmünkön túlra, egészen a kislányig, megérinti, és azt mondja, ssss, ssss, semmi baj, nemsokára Anya is itt lesz, nemsokára ő is meghal, és akkor megint együtt szeditek a boglárkát.

Huszonhatszor költözött, alagsorból tetőtérbe, tetőtérből alagsorba, és minden alkalommal, mielőtt új otthonában először tért volna nyugovóra, megszámolta a lakás ablakait, egy, kettő, három, négy, öt, mert így valóra válnak éjjeli álmai; ősi hiedelem, régi csomag, talán ez volt az egyetlen babona, amit komolyan vett, amiben hinni akart, hogy az álmokban olyan erő rejlik, amely az ébrenlét és a logika számára is ismeretlen, és ki tudja, reggel talán arra ébred, hogy ott mosolyog rá a lánya, aki még mindig nyolcéves, noha évtizedek teltek el, de a halálban senki sem öregszik, az örökkévalóságban nem múlik az idő, ott kíméletlen hatalma semmit sem ér. Arival valamilyen okból átvettük tőle ezt a szokást, és mi is megszámoljuk a lakás ablakait, amikor először alszunk valahol, még akkor is, ha csupán átutazóban vagyunk, hátha ez az egyszerű cselekedet valóban valóra váltja az álmokat, befolyásolja a természet törvényeit; most is megszámolom az ablakokat a nagybátyánk szűk, kétszintes faházában, Keflavík régi

negyedében. De ehhez ki kell mennem a szabadba, a hóésésbe, ami annyira sűrű, hogy teljesen eltűnt benne a város. Hóféhéren megyek vissza, angyali öltözetben, mint akit megáldottak; a nagybácsi macskái fújnak rám, mint két mérges kígyó, de rájuk sem hederítve lefekszem aludni, miután betakartam a nagybácsit, aki elszunnyadt a karosszékben, miközben a Hljómar azt énekli, hogy: „mennyei a lét”, ami persze merész kijelentés. Ráterítettem a plédet, és kétszer is bevertem a fejem a mennyezetről vékony huzalokon lógó repülőgépmodellekbe, az amerikai hadsereg vadászgépeibe. Megszámoltam az ablakokat, leolvadt rólam a hó, óvatosan becsuktam a szoba ajtaját, nehogy bejöjjenek a macskák, és kikaparják a szememet, aztán csak fekszem az ágyon, amelyről egy régi kanapé jut az eszembe, és elalszom. Álomban hallom a tengert, odakint van, a hóésésben, nem messze a háztól, a világ legnagyobb hangszere: hangjában ott zeng a két testvér, a sors és a halál, a két ellentét, a vigasz és a harag. Lassan merülök bele az álom világába, és a tenger moraja belevegyül az álmaimba. A tenger, egykor Oddur, Ari apai nagyapjának otthona, akinek elég volt végignéznie a tengeren, és máris szabad volt. Mielőtt elaludnék, és az álmok magukhoz ölelnének, meghallom, hogy a fölöttem lévő nappaliban a nagybácsi álmában beszél, és vidáman felnevet.

Alszom.

Csakúgy, mint Ari a *Repülőtér* szállodában. Neki könnyű megszámolni az ablakokat, lehetetlen, hogy ne tudná, hány van belőlük, csak kettő, de tekintélyes mennyiségű havat kereteznek be. Minden más eltűnt; Keflavík lakói kipihenhetik egy kicsit a világot: már nem is léteznek. Csak a hópelyhek léteznek és a köztük lévő levegő. Csak a havazás, ez az égből aláhulló fehérség. Üzenetek, a homlokunkra olvadó csókok. Minden más eltűnt, a benzinkút, a szemközti üzletek, az Új Mozi, a Hafnargata, a Hringbraut, amely kissé távolabb van, a munkanélküliség, az üres kikötő, a karácsonyi díszek, a hirdetőtáblák.

Csak a mindent elnyelő hó létezik ezen az éjszakán, összekötve a földet az éggel, ami valószínűleg fontosabb, mint gondolnánk, mivel régi hiedelmek szerint – amelyek jóval régebbiek, mint az, hogy ha megszámloljuk az ablakokat, akkor valóra válnak az álmok; még abból az időből származnak, amikor ablaküveg sem létezett, sőt ház sem – az ilyen szélcsendes, csapadékos éjszakákon nincs többé különbség föld és ég között, és a holtak tudnak beszélni hozzánk, a még élőkhöz. A hőszemcsék vagy hópelyhek a holtak üzeneteivé válnak: Még mindig szeretlek; Istenem, milyen rettenetesen hiányzol; Egészen túrhetően vagyok; Köszönöm, remekül; Kitűnő itt a kávé, és a kilátástól évekre eláll az ember szava; Rohadj meg a pokolban; Ne pazarold az életedet ostobaságokra, inkább törekedj valami nagyszabására, egy próbát megér, és az igyekezet széppé tesz; Holnap reggel ne felejts el jól felöltözni, hideg lesz, nehogy megfázz.

Ari mindebből semmit sem hall: alszik.

Nehezen sikerült elaludnia, miután elolvasta a mostohaanyja leveléhez csatolt, Sigga által írt cikket a férfiak nők fölötti hatalmáról, a hatalomról, amelyet a férfiak szereznek maguknak – majd Sigrún beszámolóját arról, hogy megerőszakolták. Arival végignéztük, ahogy Kári kikíséri a buliból, be a Ladába, és láttuk, ahogy megerőszakolja. Sigrún alig tizenhat lehetett, Kári harminc fölött, kétgyerekes apa. De teljesen félreértettük a dolgot, láttuk, hogy ringatózik a kocsiban, és Kári fehér farpofái meg-megjelennek a hátsó ablakban, szőrösen, fehéren, mint két kisördög. Ari a levél elolvasása után elsírta magát. Furcsa módon nem azonnal. Először csak bénultan ült, aztán fel-alá járkált a szállodai szobában, reszketve a düttől, az önmegvetéstől, a tehetetlenségtől, levetette magát az ágyra, csak nézett maga elé, káromkodott, megdörzsölte az arcát, és érezte, hogy könnyektől nedves. Arra gondolt, szinte meglepődve: sírok. Fogat mosott. Sírta. Újra elolvasta Sigrún beszámolóját. Felment a netre, beírta Sigrún nevét a keresőbe, és kihalászott négy képet

a tengernyiből. Sigrún ezeken a képeken jóval idősebb volt tizenhatnál, de nem számított, mivel Ari pontosan emlékezett a mozdulataira azon a nyugat-izlandi vágóhídon, Búðardalurben, az álmos faluban, ahol azonkívül, hogy nő néhány fa, meg a ruha vadul csapkod a szárítókötélen, és az emberek forgolódnak álmukban, nem sok minden történik. Sigrún úgy mozgott, hogy képtelenség volt nem szeretni. Ari arról álmodozott, hogy milyen lehet vele élni; néha megnevettették, és olyankor minden porcikánk beleremegett. De aztán beszállt a kocsiba Kári mellé, aki lerángatta róla a nadrágot, beléhatolt és megerőszkolta, miközben mi ott ültünk a közelben, egy kék Land Roverben, figyelve, ahogy ringatózik a Lada, meg ahogy fel-feltűnik Kári farpofái, hallgattuk a Brimklót, és sajnáltuk magunkat. Ari az ágyon hevert, mellette az édességgel teli szatyor. A whiskysüveg a mostohaanyja levelén; még nem olvasta végig, lefekvés előttre tervezte, de nem sikerült. Kimerült, végtelenül elfáradt, mégis sok időbe telt, mire elaludt. Nem húzta be a függönyt, megnyugtatta a kavargó hóesés, és fogalma sem volt arról, hogy a hópelyhek talán a holtak szavai: takarózz be jól, nehogy megfázz. A szíve zakatolt, az idegei remegtek, de végül a hóesés megnyugtatta. Megnyugtatta, elálmosította, és most alszik. Bő két év dániai tartózkodás után tért vissza Izlandra, hogy az ég túloldalán megpillantsa a hegyeket mint hatalmas virágokat, aztán, hogy egy régi iskolai pad fölé hajoljon, hogy unokatestvérünk és egykori példaképünk, Ásmundur fel tudja csúsztatni vaskos mutatóujját a végbelébe. Alszik. A whiskysüveg a mostohaanyja levelén, mellette Oddur oklevele, mint egy fontos üzenet, amelyet még meg kell fejtenie.

Mielőtt Ari álomba merült volna, Lilla jutott az eszébe. Bizonyára azért, mert arra gondolt: két ablak, egy, kettő, megszámloltam, és az álmaim most valóra válnak. De mi lesz, ha valami rosszat álmodom, valami fájdalmasat, ne adj' isten azt álmodom, hogy valaki meghal,

ha egy rémálomban meghalnak a gyermekeim? Jaj, Lilla!, gondolta, miközben elszenderedett, és ekkor megjelent előtte Lilla, apró természetével, nyugodtan – pedig fiatal korában élénk volt, csupán a gyász nyugtatta le, és attól kezdve már nyugodt maradt; ilyennek ismertük, nyugodtnak, higgadtnak, de a szeme néha felragyogott, mintha több életre, boldogságra vágyna. Ari nem ismert az övénel melegebb tenyeret, mintha Lilla mindenkit meg tudna vigasztalni vele, miközben sohasem bocsátotta meg magának, hogy élt tovább, holott a lánya meghalt, hogy magára hagyta a halál karmai között, hogy nem húzta elég erősen, nem szerette elég hevesen; miféle ember az, aki nem tudja megmenteni a gyermekét? Elalvás közben jelent meg Ari előtt, és meleg, kérges tenyerével megsimogatta a homlokát; sikerült megvigasztalnia, megnyugtattnia, álomba csitítania, tekintete jóságos volt, de bánatos, mivel a holtak hallgatásra vannak ítélve, és ezért ránk kell hagyatkozniuk.

Hull a hó Keflavíkra.

Hó borítja a munkanélküliséget, a kihalt utcákat, a kis kétszintes faházat a régi negyedben, meg a szállodát, amelyet Milliomos Skúli hűtőházának romjaiból emeltek; behavazza ezt a várost, Arival közös emlékeinket, nyomainkat, a társasházat, ahol Jakob, Ari apja lakik, aki nem biztos, hogy alszik, lehet, hogy ébren van, zenét hallgat, és az életén elmélkedik, amely a végéhez, a sötétség kapujához közeledik; keleten született, Neskaupstaðurben, és egyszer félájultan hevert a parton, még egyéves sem volt, az anyja, Margrét tette le oda, amikor rohant befelé a tengerbe. Jakob ébren van, és az életén elmélkedik, vagy éppenséggel egyáltalán nem, és inkább kerüli az ilyen gondolatokat. Nem tud vagy nem mer elaludni, fél az álomtól, amelynek, mint egy nyílt seb, teljesen ki vagyunk szolgáltatva – ahol minden védelmünk odalesz.